

Р. ЗАВДАВИЧ

ЗИМОВІ

ЦАРІВНИ

РОМАН ЗАВАДОВИЧ

ЗИМОВІ ЦАРІВНИ

КАЗКА

2-е справлене видання

"HOWERLA"

41 E. 7th St., New York 3, N. Y

1956

PLAST UKRAINIAN YOUTH ASS'N.
623 FLORA AVE.
WINNIPEG, MANITOBA **R2W 2S4**

I.

Дивний гість у млині.

Це було ще тоді, коли люди не знали, що то зима.

Минали роки за роками, соняшні, багаті і врожайні. Люди збирали збіжжя з піль і знов їх засівали, щоб через півроку діждатись нових плодів. Струшували спілі овочі з дерева, а гілки за кілька днів знову покривалися молодим цвітом.

Ніхто не знав, що таке рукавиці, кожух, валянки, що таке санки, ковзани, лещата, а бідніші то не знали навіть, що таке чоботи. Бо й навіщо їм було чобіт, коли земля тепла, мов мамина долоня.

Їсти було досхочу, одягтись було в що і повеселитись було де, бо не жалів Бог зоминці, краси та вроди, нарядивши її в жупаніз трав зелених і збіжжя золотого, підперезавши її голубим пояском річок, поклавши на голову віночок з пахучих квіток.

Так воно було та й було, аж одного разу зробилося інакше.

Тихої зоряної нічки хтось застукав до дверей Супрунового млинця. Млинець був під ту пору порожній. Біля коша не було ні одного мішечка, а з застановленого колеса бездільно цюркотіла вода. Нудьгував млинець, нудьгувала річка. Чуючи стукання, мельничук Зінько, дванадцятилітній помічник Супруна, схопився з лежанки, засвітив ліхтаря і, піднявши його високо, посвітив Супрунові, що вийшов з своєї хатини і взявся відсувати засув. Двері відчинилися. На порозі стояв молодий парубок із здоровенним міхом на плечах.

— А що, будемо молоти, парубче! — закликав Супрун, радий, що безділля скінчилося і буде з ким хоч трохи поговорити. Недаром про нього говорили в селі „Супрун-говорун“. Він, бачите, вже три дні нудьгував у своїй хатині, а до млина, мов наперекір, не повернула ні одна душа, хоч би закурити люльку.

— Несу у млин мливо, меліть мені живо! — відповів парубок. — Хазяї чекають, борошна* не мають. Піднімайте заставки,

* борошно — мукá.

бо нам треба муки — білої-біленької, мов пир'я легенької. Мелить-мелить уночі на со-
лодкі калачі, мелить-мелить, щоб, скоро світ,
я вернувся додому — та й не кажіть про це
нікому!

— Го-го, яка химерна мова! Не журись,
швидко змелемо! Будуть на ранок калачі,
ще й не абиякі, бо з-під Супрунового ка-
меня, — засміявся мельник і, підперши ру-
кою міха, допоміг парубкові викарабка-
тись по східцях у млин.

— Постав, — каже, — міха он там біля
коша, а я на хвилинку скочу до хатини
в щось тепліше одягнутись. До лиха, щось
раптом похолодніло!...

Повернувся до хатини. Але як тільки
віддалився від парубка, почув, що йому
тепло. Підняв з Зіньком заставки, погля-
нув, чи справно ходить колесо, а коли пі-
дійшов до парубка, щоб допомогти йому
насити зерно в мірку, знов дрижаки за-
бігали в нього за спиною.

— Бррр! — затрусився мельник. — Ні,
таки холодно! Насипай, хлопче, на кіш,
а я таки побіжу щонебудь накину на себе.

Підійшов уже до дверей хатини, збудо-
ваної з соснових дощок в одному розі
млина, але знов почув, що холод десь по-

дівся. Глянув косо на прихідця, і йому здавалося, що починав розуміти загадку. „Це від парубка потягає таким холодом!“ — подумав. Зінько, що стояв біля коша, теж хухав у руки. Мельника взяла охота розгадати, що воно за диво.

Парубок справно наповняв мірку зерном і сипав у кіш. Супрун і Зінько помітили, що зерно не скидається ні на жито, ні на пшеницю, ні на інше знане їм збіжжя. Воно було кругляве, завбільшки як горох, і блистіло, мов зо скла. Супрун стояв з розкритим від дива ротом і дивився, як з мучника сипалася в корито біла-білесенька мука.

З парубком теж робилася якась чудасія. Він упрів, мов жнець у жнива, розстібнув каптана й пазуху сорочки, обтирав долонею спітніле чоло, а далі закликав:

— Ну, та й душно ж мені в цьому млині! Побіжу на прохолоду за млинок у садок або може й скочу в воду.

З тими словами вискочив з млина. Бачучи мельник, що Зінько дивиться в інший бік, дістав з-поза порожніх мішків луб'яну коробку і швидким рухом зачерпнув пригорщ дивовижного зерна. Поставив коробку в хатині на припічку, накрив

покришкою і, поки парубок вернувся до млина, мельник стояв уже на своєму місці, мов би нічого й не було.

Прохолода не на довго допомгла, і парубок незабаром удруге вибіг надвір, а мельник тим часом зачерпнув ще одну коробку муки і поніс до своєї хатини. З цікавості заглянув до коробки з зерном і здивований побачив — ну, нічого не побачив, бо коробка була порожня. Зате під коробкою на припічку виблискувала в світлі ліхтаря калабанька води, що не знати, звідки тут узялася.

„Мабуть вона сховала!“ — подумав мельник про свою жінку, що спала на лежанці. Почав будити її і наказувати, щоб не поділа куди того зерна, що було в коробці, бо це не абищо і за дня треба буде до нього добре придивитись.

Мельничиха нічого не розуміла і стала аж божитись, що вона цього зерна і не могла сховати, бо весь час спала. Тепер з черги і мельник нічого не розумів, махнув рукою і вернувся до млина.

Супруна-говоруна взяла кортячка завести з дивним гостем розмову.

— Що ти за один будеш, парубче? — запитав мельник.

— Я Приморозок! — відповів парубок.

— Приморозок, кажеш? Хе, такого ймення я зроду не чував, хоч хрищеників у мене стільки, що я й лік забуду. Та нехай, будь ти собі й Приморозок! А хто твої хазяїни?

— Дюдя й Зюзя.

— Як ти сказав? — мельник приложив долоню до вуха, щоб краще чути, але, коли парубок не відізався, говорив далі: — Далєбі, це щось навдивовижу!... Не тутешній ви, мабуть, народ. То може ще мені скажеш, де ви живете?

Зінько, що стояв ближче до парубка, помітив, що той не дуже був радий Супруновій цікавості, бо липнув непривітно очима й відповів своєю складною мовою:

— Ти, бачу, свате, забагато хочеш знати. А я, на лихо, менш говорю, більше сиджу тихо. Он у коші вже видно дно, змоллося наше борошно. На, маєш за мливо червінець, і нашому ділу кінець!

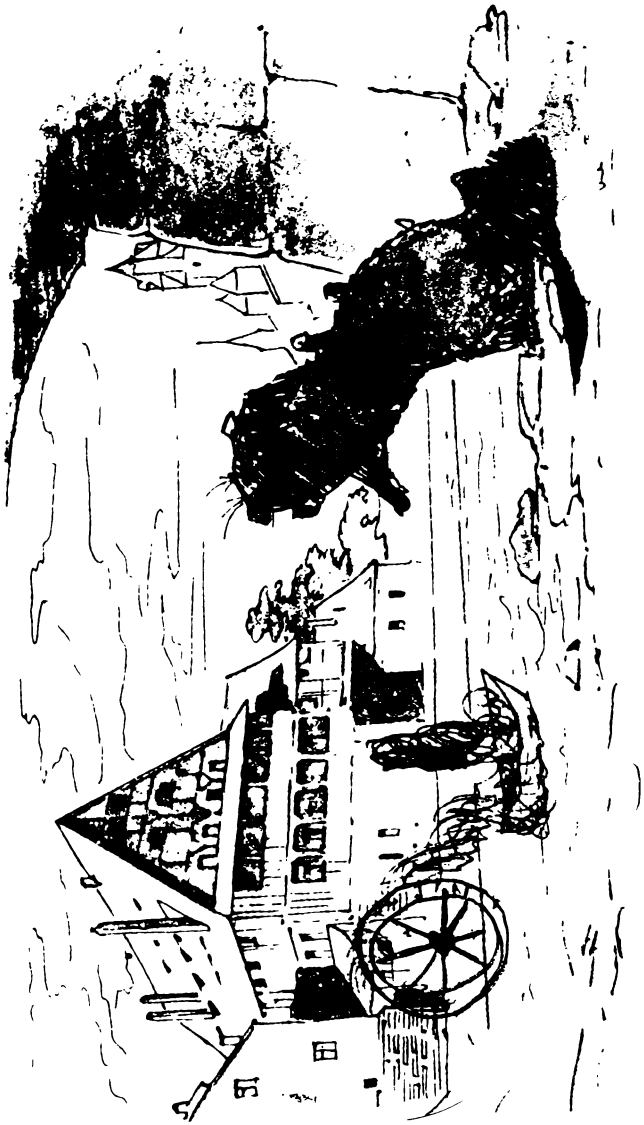
Поклав Супрунові на долоню цілого червінця — та такого холодного-холодного, що той чимдуж кинув його в кишеню. Парубіка вхопив міха з мукою за гичку і став собі його завдавати на плечі.

— Стривай, я тобі поможу! — сказав мельник. Він підійшов до мішка і проколів його непомітно ножем. Парубок вискочив з млина. Мельник вихилився з-за одвірка і пильно за ним слідкував. Йому здавалося, що, як тільки постать парубка опинилася на греблі, з прибережних кущів піднялись дві страховинні постаті — не то коні, не то орли, замахали широченними крилами, ухватили Приморозка попід руки і понесли його понад лугом у повітрі все вище й далі, поки зовсім не розплились у нічному мороці.

Супрун ладен був до ранку стояти й дивуватись, але дошкульний холод загнав його до хати. Такого холоду він ще зроду не зазнав. У хаті теж було холодно, як ніколи.

Підійшов до припічка і заглянув до коробки з мукою. Мука щезла таким самим дивним способом, як і збіжжя.

— Нічого не второпаю! — пробурмотів мельник і уклався спати. На лавці спав уже Зінько.

II.

Зустріч з дідом Морозом.

Вранці прокинувся Зінько від голосної розмови. Мельничиха будила чоловіка, гучаючи схвильованим голосом до самого вуха:

— Уставай, чоловіче, та подивися, що в нас на городі та в саду зробилося. Зроду-віку такого не бувало!

Зінько схопився й побіг за хазяями. На городі, де ще вчора зеленіли картоплі, вилежувались жовті дині та бокаті гарбузи, червоніли баклажани, рябіли грядки квіток, тепер була одна руїна.

Все почорніло, пов'яло й побабчилось, мов хто опік його вогнем. Мельничиха ходила поміж грядками й ламала руки.

Мельник, очманілий з жалю й пересердя, стояв у саду й дивився, як з гілок раз-у-раз відривались рум'яні яблука та жовті грушки і, вдарившись об землю, розприскувались гнилим м'якушем та соком,

мовби то не були овочі з дерева, а просто з узвару*.

Зінько пішов над річку й подивився в воду. Край берега вода покрилася тонкою шибкою. Зінько вдарив чоботом, і шибка розприслася скалками. Супрун підійшов собі до берега, підняв одну скалку, щоб до неї придивитись, але вона маліла й маліла, доки вся не взялася водою.

— Ніхто інший, тільки цей Приморозок усьому винуватий! — закликав гнівно Супрун. — Недаром від нього так несло холодом! Недаром йому в млині було гаряче, і він бігав холодитись на мій город та ще й скакав у річку! Стривай же, парубче! Не буду я Супрун Переймибіда, мірошник на Волоській греблі, коли не наздожену тебе і не порохуюся з тобою!

Розсердівся Супрун, пішов шукати Приморозка. Слід, куди пішов парубок, повинен би ще бути, бо Супрун недаром розпоров йому мішка. І справді, на греблі побачив він кілька пригорщів білої мучиці, далі білу стежечку, а як вийшов на вільний простір, то побачив широке поле, скрізь притрушене тією мукою, мовби це

* узвар — варена сушня.

була велика-велика стільниця, на яку за-раз кластимуть готові до кип'ятку вареники. Від неї повіяло таким холодом, що мельник став хухати в долоні, бити руками, але йшов і йшов уперед з одною думкою: наздогнати Приморозка й нагадати йому свою кривду.

Коли опинився під високою горою, ви-йшов йому назустріч старий кремезний дід з довгими сивими вусищами під здоровим червоним носом, з білою бородою. Дід мав на собі білого кожуха, кучеряву сиву кучму на голові, а під чобітьми в нього так скрипіло, мовби ступав по товченому склі. Він уже здалека гукав до Супруна непривітним гугнявим голосом:

— Гей, чоловіче! Чого тобі тут треба?

— Я шукаю парубчача, що його зветь Приморозком! — відповів мельник.

— Це мій молодший брат! — сказав дід. — Я Мороз, а він Приморозок. Не застанеш його тепер дома, чоловіче! Тієї ночі він молів град в недалекому млині, а капосний мірошник розпоров йому крадьки мішок, і по дорозі вся мука, як от бачиш, висипалася на землю. Сьогодні в нас мали лагодити калачі й лакоминки для царівен, а той ледащо приніс порож-

нього міха. Він побоявся кари і побіг кудеь плачучи.

Супруна-говорунa знов узяла така цікавість, що він ладен був і до ночі розмовляти з Морозом, не дивлячись на те, що від діда таки здорово потягало холодом.

— Відкіля ти, Морозе, і що це за царівни. що про них ти перед хвилиною згадував? — запитав Сурун.

— Ти, бачу, нічого не знаєш! — відповів дід Мороз, сідаючи на пеньку. — Отже, слухай! На далекій півночі, за високими горами, за синіми морями, у країні пустій, безлюдній живе Цариця Зима. Сувора це пані! У неї палац з блискучого льоду, блистить-грає вогнями в світлі північних зір. Холод там такий великий, що ні словами сказати, ні думкою здумати. Та Цариця Зима з нього рада — що більший холод, то більша їй радість. Для того вона й держить у себе мене, Мороза, й кількох моїх братів Приморозків. Дихнуть вони на море, то замерзає на сажень. — Дихну я на море, то воно мерзне на п'ять сажнів. Помагають нам у цьому Холодні Вітрове, що служать у цариці замість коней. Вони як замахають широкими крилами, як ударять копитами об землю, то аж іскри сипляться

зо стужі. Бувало, цариця велить запрягти Холодних Вітрів до саней і об'їздить своє царство. Ех, що це за їзда! Не по землі, не по морю, а по хмарах, попід зорями несуть Вітрове царицю, шум та клекіт стає по землях і водах, заметіль зрівнює гори з долинами, небо з землею. А Вітрове так ревуть, так іржать, мовби скелі валились в провалля, мовби море переверталось горі дном.

Є в нашої Цариці Зими дві донечки, Дюдя та Зюзя, мов зірочки гарні, і не такі суворі, як мати. Звичайно, діти! Бувало, кличуть мене до себе і велять казочки розказувати. Дід, кажуть, хоч і Мороз, майстер до казок! То я їм розказую про далекі моря, про підводні замки, про Місяця-князенка, але найрадше слухали малі царівни про далеку країну Золотого Сонечка, де зеленіють розлогі поля, де до блакитного неба всміхаються плеса ставів, де предивно виспівують рябопері пташки! По сто разів мусів я їм розказувати, що це таке трава, або як виглядає квітка-волошка, або чому хрущик-зозулька має сім крапельинок на червонім плащику. До речі — я сам цього добре не знав, бо в південні теплі країни Цариця Зима ніколи ме-

не не пускала, але чував дещо на своєму віці то від Хмар- - мандрівниць, що по цілому світу мандрують, то від Теплового Вітрика, що на часок прибукався в наші сторони, приніс запах dospіваючого жита і чимдуж утікав, щоб не зморозити собі тендітних пухових крилець. Бувало, наговорю їм такого, що сам з ними трохи не плачу, а воно дідові та ще й Морозові ніяк не годиться! Серце в мене холодне й тверде, мов грудка льоду, і не знаю, що таке милосердя — люблю посердитись і полютувати, але при тих дітях казна - що робилося зо мною.

Від цього признання ніс у Мороза зробився ще червоніший.

— А нам тут про царство Зими й не снилось ніколи! — сказав мельник, дуже зацікавлений.

— Одного разу, — продовжував Мороз, — Дюдя та Зюзя змовились тишком-цішком вибратись у країну Золотого Сонечка, щоб власними очима на все подивитись. Їм не прийшло на думку, що така мандрівка може для них погано скінчитись. Звичайно діти, не роздумавши гаразд, устругнуть дурницю! А тимчасом діти повинні в усьому радитись своєї мату-

сі, хоч би вона була й сувора Цариця Зима, а вони цариціні донечки. Вони запрягли Холодних Вітрів до льодових залубень, викрались тихцем з палацу та й поплинули по сірих хмарах, понад гори високі і море глибоке, все ближче до країни Золотого Сонечка. А в країні Золотого Сонечка хмар небагато. Коли хмар не стало, залубні посувались уже тільки по клубках мрячки, що сиділи на шпильях гір, мов клоччя на куделях. Царівни аж у ручки плескали на radoщах. Їм назустріч усмінулося згори синє небо, а знизу підстелювали свої килими луги зелені. Вони почули шум лісів, плюскіт водопадів, шебетання пташók, побачили хатки, ниви, річки і багато-багато такого, про що вони тільки в казках чували.

Та радість їх не тривала довго. В країні Золотого Сонечка почало коїтись щось недобре: зелені листвяні ліси почали раптом жовкнути і листя посипалося з дерев, мов дощ; пташки замовкли, збирались у громади і відлітали кудись на південь; пишні барвисті килими трав посіріли й полиняли, мов зношена ганчірка. Золоте Сонечко, що з високого престолу зразу ласкаво придивлялося до малих царівен, на-

раз поблідло, похнюпилось, обвило собі голову хмаркою, а там, не на жарти розболівшись, поринуло в перинці з мряковин.

Але й царівни не почувалися краще. Тут не було цього холодного повітря, що ним вони віддихали в своїй країні. Їм робилося млосно, гаряче, недобре. Вітри знемоглися, ледве махали крилами, льодові залубні могли кожної хвилини розлетіться на шматки. Дюдя й Зюзя затривожились. Вони опустились на шпиль гори тут, у вашій стороні. Царівни трохи не заридали, бачучи, що вони зробили, бо про поворот додому шкода було й думати.

— Що ж зробила Цариця Зима, коли довідалася, що її дочки шезли з палацу? — Дуже вона побивалась? — допитувався мельник.

— О, дуже! Побивалась і лютувала разом. Погрожувала розігнати челядь на всі чотири вітри за те, що не берегла царівен. Найбільше таки мені дісталось і моїм братам. „Поспішайте, — кричала, — за царівнами навздогін, дишіть на них холодом, щоб вони там, у теплій країні, без часу не загинули. Як надоженете їх, хай Холодні Вітрове дадуть мені

вістку, де мої дочки — тоді я сама по них приїду“.

Притьмом вибрався я з Приморозками в дорогу. Важка була це мандрівка! На море ми так довго дихали холодом, аж воно покритлося кригою, і ми, мов по допомсті, перейшли його. За морем трапились перші гаї й села, поля й городи. Приморозки розбіглись шукати царівен: вдиралися на гори, заглядали в провалля, блукали лісами, садами й городами, а де стала їх нога, в'янули квіти, псувалися ніжні плоди, річки стиналися льодом, завмирала вся природа.

— Точнісінько, як у мене! — сказав Сурун.

— Вкінці найшли ми царівен біля вашого села на шпилі гори, де вони й досі, — сказав Мороз. — Побачивши нас, царівни несказанно зраділи. Небагато бракувало, а були б погинули. Приморозки обступили їх і почали дихати на них холодом. — Від цього дівчаткам зараз полегшало. Тільки зголодніли кришечки дуже, бо нізвідки було взяти їм холодного-холодного морозива, морожених калачиків та льодових бубликів, що то ними тільки й живуть Зимові Царівни. На щастя, надлетіла

градова хмара. Вітрове підставили широкі крила, назбирали трохи граду. Приморозок згорнув його в міх і змолв на муку. Ми тимчасом заморозили воду в озері на тім боці гір, нарізали льодових брил і поставили нашим царівнам палац. Усе було б гаразд, коли б не той злющий мірошник, що зробив капость Приморозкові. Мука висипалась, а царівни далі мучились голодом.

Супрун подумав собі, що не зробив добре, розпорюючі мішок, але хотів таки звалити вину на Приморозка.

— А цей ваш Приморозок накоїв мені в саді і в городі теж чимало шкоди! — сказав, розчервонівшись. — У млині було йому гаряче... Він вибігав надвір прохолоджуватись... І від цього попсувались у мене всі гарбузи... і яблука... і квасоля...

— То це ти той мірошник, що розпоров мішок? — запитав нараз Мороз і грізно подивився на Супруна, який аж тепер спохватився, що сам себе зрадив. — Так це ти винуватий у тому нещасті, що скоїлося в нас! У, проклятуший мірошнику! За те не минути тобі кари!

— Що ж тепер буде? — запитав спантелечений мельник, під яким аж ноги захитались від несподіванки.

— А те буде, що я тебе ось тут зараз заморожу. Умреш, загинеш! — гукав люто Мороз. — Ми, челядь Зимової Цариці, не знаємо милосердя.

І Мороз дихнув на переляканого Супруна таким холодом, що той аж затрусився. Далі пустився навікача, але Мороз підбігав за ним і обдував його льодовим подихом. Вже побілили в Супруна ніс і вуха, якась знемога почувалася в тілі, сон налягав на очі. На щастя, недалеко стояла стирта соломи. Мельник підпалив її і відстрашив Мороза.

— Ну, стривай же! — відгрожувався Мороз, відходячи. — Не довелось відімстити тобі, то відімщу твоїм братам! Ні одній людині не попущу!

Мельник заждав, аж Мороза не стало видно, тоді дав ногам знати і не спинився в швидкому бігу доти, доки не став у своєму млині на Волоській греблі.

III.

Зимові Царівни.

Пильно слухав Зінько мельникового оповідання про зустріч з Морозом, а коли почув про Царицю Зиму та її дочок, не слухав, а поїдав Супрунові слова. У його юнацькому серці збудилася тверда постановка піти до палацу царівен — що б там не було! Коли мельничиха стала охати та ахати, а Супрун — чухатись у потилицю та сподіватись бо-зна-якого лиха від Цариці Зими, Зінько загорнув у хустину два пшеничні бублики і пішов на гору. Що вище піднімався, то більший холод чув кругом себе. Скрізь білили царинки та ґруні*, притрушені білою мукою, яку геть пізніше люди назвали снігом. З-під корчика вискочив зайчик і затріпав від холоду лапками. Білка** на високій сосні жалілася дятлеві, що мусить справити собі те-

* ґрунь — хребет гори (у гуцульській говірці).

** білка — визірка.

плі рукавиці, а це неабияка витрата при її невеличкому хазяйстві. Лис радився з вороною (чи не з тією самою, що від неї колись видурив грудку сиру?), у кого б замовити собі добрі шкапові чоботи, а ласичка обкладала хатку загатою з листя і покликкала тхора, щоб зробив їй щільні двері, бо на лихо багато не треба, а в неї в колосочці маленька дитинка.

Пробирається Зінько гущавиною, коли зирк! — а перед ним стоїть той Приморозок, що був у млині, — такий збідований, зморений, сумний, що жалко й дивитись.

— Куди йдеш, хлопче? — питає.

— До Дюді й Зюзі, — відповів Зінько.

— Ой, не йди туди, бо тебе Мороз заморозить.

— Що має бути, хай буде! — сказав Зінько. — Я ж не йду з лихою думкою — несу бублики Зимовим Царівнам, щоб не голодували.

— Роби, як знаєш! — згодився Приморозок, — Я тобі не ворог, бо знаю, по чому ківш лиха. Твій майстер розпорів мені міха, а на мене впала вина, що не доніс муки до палацу. Мене жде велика кара, і я втік блукати по світу: тиняюся по полях

і лісах, спочиваю по найтемніших закутках, а люди проклинають мене, що зморозив їм городину, садовину, і розпалюють по садках багаття, щоб мене виполошити полум'ям та димом. Ох, нещасна моя доля! Може тобі поведеться, хлопчику, стати перед лицем Зимових Царівен, то проси й за мене, щоб була прощена моя поневільна провина. Я тобі за те дам одну раду: якби тобі було холодно, то перекути тричі на пальці той перстенець, що я тобі даю, а ніяка стужа не буде тобі страшна.

По тих словах Приморозок дав Зінькові чарівний перстенець.

Зінько подякував і пішов далі. Ось і найвищий ґрунь, а на ньому кругла поляна, на якій Зінько нераз збирав гриби. Дивиться і очам своїм не вірить. У вінку пишних смerek, де влітку зеленіла трава і калатали дзвониками вівці, тепер стоїть гарна-прегарна будівля з вежечками, ганками на різьблених стовпах, з майстерними мережками на вигадливих причілках. Все так і блищить, мов новісінька іграшка. Стіни прозорі, мов зі скла, погляд так і пронизує їх наскрізь, і видно все, що діється всередині.

Зінько аж ахнув з дива. Він побачив Зимові Царівни, що сиділи на блискучих стільчиках. Біля них стояли Приморозки, молоді парубки в сірих куртках і шапках. Старий дідуган з червоним носом („Це певно буде Мороз!“ — подумав Зінько) стояв на ганку і виряджав у дорогу страшних крилатих коней. Він говорив:

— Летіть, Холодні Вітрове, далеко на північ, у нашу рідну країну і дайте вістку нашій милостивій пані, Цариці Зимі, що ми, її вірна челядь, тут на неї з тугою чекаємо. Скажіть, нехай, не гаючись, прибуває до нас з порятунком, бо нам тут не на довго стане снаги змагатись із голодом.

Знялися Холодні Вітрове і пошуміли в даль, аж ліси до землі прихилились. Зінько вхопився смереки міцно-міцно, доки не вщухла хуртовина. Тоді вийшов з-поза дерев і, знявши шапку, поклонився низенько Морозові.

— Утікай геть, людська душе, бо лихо тобі буде! — захрипів Мороз. — Заморожу тебе на кістку, зроблю з тебе льодового сопля!

— Я не хочу бути сопляком! — відповів Зінько. — Я хочу бачити царівен.

— Не було й не буде такого дива, щоб марна людина мала приступ до наших царівен! — розсердився дідуган. — Ось я тебе, голубчику, зараз провчу, як сунути носа туди, де не треба! Ось зроблю я зараз із тебе качана!

І Мороз дунув на Зінька таким холодним подихом, що будь тут пóблизько відро води, воно в одній хвилині стало б льодовою брилою. Та Зінько перекрутив непомітно персня на пальці і сказав, мовби нічого не було:

— Я б вас, дідусю, таки дуже просив, щоб ви завели мене до царівен.

Мороз остовпів. Вперше на своєму віку переконався, що його сила ні на що не придалася. Думав, що за хвилину матиме перед собою замерзлого качана, а хлопчина живий і здоровий, мов горіх. Були б так довго стояли, дивлячись один одному в очі, коли раптом двері відчинились і царівни стали на порозі.

Славні це були дівчата! Коли б годилося їх до чого прирівняти, то хіба до великих пишних метеликів. Обидві були білібіленькі, біліші від сніжинок, що зимової днини злітають, танцюючи, з хмари. І як важко уявити собі щось біліше від сні-

жинки, так важко описати словами красу маленьких царівен. Їх плаття складалося з самих серпанків і мережок, витканих з інею, перетиканих срібними блисками — льодовими самоцвітами, а в русих косах, опущених по-дівочому через рам'я на груди, мерехтіли кришталеві квіти, мовби живцем викроєні з замерзлої шибки.

Зінько не знав, чому дивуватись — чи її великій вроді чи ласкавості. Він відгадав непомильно, що в грудях Зимових Царівен тріпочеться хоч холодне, та ласкаве дитяче сёрденько і що ніхто з поживців цього льодового палацу не зрозуміє так добре його широкого почуття, як ці дівчатка. Йому здавалося, що не бачить перед собою вперше незнаних царівен, але зустрічається з рідними сестрами по довгій розлуці. — Бо де ж, як не між дітьми родиться найщиріша, непідроблена дружба і яке інше, як не побратимство з дитячих літ перероджується в міцну тривалу приязнь дорослих людей?

— Хто це такий? — запитали царівни Мороза, але глянувши на Зінька, всміхнулися, мов до давнього знайомого.

Зінько знову зняв шапчину, поклонився до самої землі і, зашарівшись, попрохав

дозволу обдарувати панянок бубликами. Він же ж чував, що вони голодні, а в нього нічого кращого не найшлося.

Мороз хотів знову розсердитись, бо ніс починав йому червоніти щораз більше, але Дюдя спинила його і веліла впровадити Зінька до залі. Царівни засіли на стільцях, а один з Приморозків подав їм на прегарному льодовому підносі Зінькове печиво.

Царівни вкусили по шматочку і хвалили, що смачні бублики. Такої їжі вони ще зроду не коштували. А втім не знати, чи бублики сами по собі були такі добрі, чи Зінькова щирість придала їм смаку, досить, що за кожним куском зникали сліди втоми з лица царівен, поки не стали такі бадьорі й веселі, як у своїй північній батьківщині. Зраділи й Приморозки, дивлячись на цю чудесну перемену. Тільки Мороз супився і сердився, бо його брали завидки, що малий хлопчина більше поміг царівнам, як він, їхній старий опікун.

Дюдя й Зюзя подякували Зінькові й сказали:

— Скажи, чого бажаєш, а ми, що в нашій силі, вчинимо для тебе.

Зінько відповів: — Одного прошу: про-
стїть вину тому Приморозкові, що розгу-
бив муку! Він, неборак, ні в чому не ви-
нуватий! Прийміть його, прошу, до своєї
челяді, хай не блукає по світу і не плаче
гіркими сльозами.

— Ми додержимо слова, добрий хлоп-
чику, — сказали царівни, — бо ти просиш
так мало та й не для себе. Коли всі люди
такі, як ти, то ми почуваємо до них вели-
ку прихильність. Розкажи нам, як живуть
люди на землі.

Зінькові не треба було цього двічі по-
вторювати. Він став розказувати про жит-
тя людей у країні Золотого Сонечка, про
їх колишні гаразди, а теперішні злидні,
про зморожені плоди, про зів'ялу трави-
цю, про померлі квіти...

Слухаючи його щирої мови, царівни за-
сумували.

— Ми не знали, що через нас стільки
лиха спаде на бідних людей. Коли б швид-
ше наша матуся забрала нас відсіля, то
все буде гаразд! — сказала Зюзя.

— Коли б я могла чим небудь людям
помогти, я не жаліла б їм нічого — дода-
ла Дюдя. — А знаєш, сестричко, що я ду-
маю? Коли б ми зійшли на землю...

— На землю! На доли! — закликала Зюзя. — Добре радиш, Дюдечко!

— Що? На землю? — прогугнявив дід Мороз. — Нізачо в світі! Милостива наша цариця, а ваша мати збила б мене, коли б довідалася, що я, ваш опікун, на це погодився.

— Ти занадто суворий, діду Морозе! — відповіли царівни. — Скажемо матусі, що ми без твоєї згоди вибралися на прогулянку. Не бійся, нам не станеться нічого лихого! Там у низу не мусить бути так погано, коли відтіль прийшов такий добрий хлопець, як оцей.

Як постановили, так зробили. Зоряної нічки вибралися царівни в дорогу. Приморозки пильнували, щоб дівчаткам не бракувало потрібного до життя холоду, а Зінько показував дорогу.

Скрізь-скрізь спали вже люди, коли дивні гості зійшли на землю. Дюдя та Зюзя порадилися між собою і взялися до роботи. Як могли, так прибирали посумнілу природу, щоб люди, як уранці прокинуться зо сну, аж ахнули з дива. З мрячних випарів, що снувались з річок та ставів, пряли прегарні мережки інею та обвішували ними тини, стріхи, стіни будин-

ків. Деревя й кущі обсіпали білим-білим пухом, мовби вони стояли саме в цвіту. На шибках малювали сріблясті квітки предивної краси й форми. Наряджували ввесь світ, мов на велике свято.

На ранок виглядав світ, мов вичарований з казки, мов зроблений з тонкої порцеляни або з матового скла. Хатки біліли, мов великі кістки цукру, а біля них тулились подібні до топок* соли обороги. В садку стояли непорушно в урочистій задумі кришталеві дерева, обсіпані чарівним цвітом. Земля, що вчора виглядала, мов відразлива старчиха в брудній латаній свитині, сьогодні красувалася, мов дівчина в білій сорочці, в срібних мереживах, у звоях прозорих серпанків, завітчана чудними квітками, мовчазна й поважна. Здавалося, що це третя Зимова Царівна, не менш гарна і не менш пишно наряджена зійшла на землю.

Дивувалися люди, звірі, птиці такій переміні. Навіть Золоте Сонечко розхилило на мент занавіску хмар біля свого ліжечка і зиркнуло одним очком на Землю-кралю. І сталося диво! Від погляду Сонечка

* Давніше в Галичині постачали кухонну сіль у стіжкуватих брилках, що й звалися топками.

земля враз заясніла, мов дзеркало, що відбиває в собі сонячне проміння. Замерсхтіла міліонами маленьких блисків, перлів, бляшок, зірочок. Не з порцеляни і не зі скла, а з самого срібла була вона тепер. Куди не глянь, все блистіло, тремтіло, горіло холодним полум'ям, осліплювало і разом притягало очі. Навіть повітря зароїлося безліччю рухливих іскорок, що відкись згори сипалися і сипалися, мов срібний мак, і вбирали в себе зачудовану сонячну усмішку.

— Це справді навдивовижу! — сказав Зінько, стоячи на східцях перед дверми Супрунового млина, і з подивом згадував ласкавих Зимових Царівен, що по цілонічнім труді десь певно тепер укладалися до сну.

IV.

Прийшла зима.

Одної ночі зловіщо зашуміли ліси, застогнали гори, закублились хмари. Затривожились знову люди в своїх хатках, приишкли звірі в криївках. Ніхто не знав, що має статися. Тільки Зінько, чуючи, як під вагою вітру скриплять стіни старого млина, догадувався, що це прибуває Цариця Зима до своїх дочок, а Супрун, виставивши голову з-під теплого ліжника, залякано наслухував та в одно говорив до мельнички: — Я казав, я казав, лиха нам не минути!

Ніч тяглася без кінця, мовби вітри заступили їй дорогу, і вона тупцювала на одному місці. Вже мельник з мельничихою зміркували, що пора б бути світанкові, а він мов загубився і не приходив. Супрун хотів вийти поглянути на двір, але двері не подавались. Наліг з усієї сили і тоді побачив, що двері були завалені знадвору

сніговою заметою. Ввесь млин за ніч так обліпило тією дивовижною мукою, що він бовванів, мов велика біла стирта. А метелиця так і вертілась, так і танцювала, спотикаючись, падаючи й схоплюючись — мов п'яна. Сипалася й сипалася біла мука день і ніч, день і ніч, аж третього дня під вечір вітри притихли і завірюха вщухла. На заході роздерлося сіре запинало хмар і розсунулось на боки, мов занавіса в театрі, а на погідному небосхилі, що пашів ще рум'янцями сонячного блиску, показала перша рожева Зірка.

Зінько взяв відро і, западаючись у заметах по пояс, пішов за садок принести з кринички свіжої води. Прорубав ополонку і саме набрав повне відро, як над річкою показався його знайомий Приморозок.

— Здоров, друже! — сказав Зінько і хотів обняти розрадуваного парубка, але впору спохватився, бо обійми з таким холодним другом не вийшли б йому на здоров'я.

— Як ся маєш! — привітався Приморозок. — Спасибі тобі за те, що випрохав для мене прощення. Тепер я знов челядин Цариці Зими, яка з усім двором прибула до

дочок і вже третій день перебуває в вашій країні.

— Не будь у мене твого персня, не міг би я був тобі допомогти, ні собі найти порятунок перед злющим Морозом, — відповів Зінько. — Ми один одному стали в пригоді, а після того й сприяливались. Але — але — що там у вас чувати?

І Зінько засипав свого чудного друга питаннями: як виглядає Цариця Зима, і чи здорові Зимові Царівни, і що робить сердитий дідуган Мороз, і як проживають Приморозки, і що воно за причина, що вже три дні сиплеться безупину на землю біла мука... і чому... і як... і де — аж Приморозок схопився за голову.

— Стривай! — каже — я розкажу тобі від початку. Цариця Зима, як прибула сюди, то тільки те й тямила, щоб, привітавшись з дочками, нагримати ще раз на Мороза і налити всім Приморозкам за шкуру доброго сала. Царівни просили матір зараз же таки вертатись до своєї північної столиці, але цариця не згодилась. Їй, знаєш, так ваша країна припала до вподоби, що вона постановила тут залишитись...

— Залишитись у нас? Навіки? — вигукнув зачудований Зінько.

— Еге ж!

— Але ж від цього вигинули б усі люди, звірі, птиці, комашня... Вимерзли б дерева, трави...

— Яке їй до того діло? — відповів Приморозок. — Їй тут гарно і цього досить, щоб умерло все живе... Ось бачиш, вона наказала Морозові і Приморозкам розбрестись по всій країні і зробити велику стужу. Холодні Вітрове мають помагати. За рік уся країна має перемінитись у велику мертву пустиню.

— А що ж царівни на те? Вони ласкавішого щя і, здається, розуміють людське горе.

— Це правда! — сказав Приморозок. Царівни ще діти і серце в них по-дитячому м'яке. Та тільки наша сувора пані не має звички радитися із своїми дітьми. Що вже Мороз розумний челядин і непоганий дорадник (він дворецький цариці і вчитель її дочок!), а й він не сміє перед нею з своїм словом вихоплюватись. Страшно й подумати, як дуже б цариця розсердилась, коли б хто посмів супротивитись її волі.

— А коли б просити її? — допитувався Зінько. — Невже ж Цариця Зима не знає милосердя?

— Вона не знає такого слова — дарма, що ми звемо її милостивою нашою панею.

— Ну, то може поговорити б з нею щиро, „на розум“? Не хтобудь вона, а могутня володарка — коли не милосердна, то хоч великодушна. Я нераз у казках чував про великодушних царів.

— У казках таке буває, а в нашому холодному царстві ні! А втім, хто посмів би піти до неї? — покиваючи головою, спитав Приморозок.

— Я! — сказав твердо Зінько.

— Вона вб'є тебе! Заморозить самим тільки поглядом.

— В мене є твій перстенець, що хоронить перед холодом. А навіть якби я його не мав, я не побоявся б стати перед лицем Цариці Зими. Коли треба вмирати, то все одно — чи в Супруновому млині, чи в льодовому палаці.

— Мій перстенець, хлопче, охоронить тебе перед Морозом і Приморозками, але Цариця Зима зуміє перемогти його силу своєю силою. А втім, роби, як знаєш, я тобі не ворог і бажаю тобі успіху, бо, хоч у моїх грудях б'ється льодове серце, я не забуваю, що ти зробив мені добру прислугу.

Розмовляли ще хвилинку, Приморозок дав відповідь на Зінькові питання, розказав про те, як Цариця Зима веліла висипати багато міхів муки, щоб швидше добитись до своїх дочок, — вкінці розпрощався і пішов швидко понад річкою. А куди перейшов, наростав на воді лід усе грубшою верствою. В повітрі похололо так, що й воронам не було охоти літати і вони обсіли верхки дерев чорними цятками.

Усю ніч боровся Зінько з думками, що йому робити. Вранці встав з постановою, що такі піде. Хто ж інший може піти, як не він?

До млина не приїздив ніхто, — годі було дістатись до нього в снігах. Млин дармував. Колесо обмерзло, мов велика каменюка, приросло до дна безліччю грубезних сопляків. Супрун закутався в жінчині хустки і пішов до сусідів на той бік греблі поговорити й поміркувати про ту чудасію, що коїться на світі. Зінька ніхто й не питав, куди він іде.

Заступили йому дорогу снігові замети. Провалювався в них по пояс, часом давав у сніг сторчкака. Сипкий сніг набивався йому за халяви чобіток, за пазуху, за ру-

кави, мокрів, ставав водою. Холодне повітря щипало за ніс, за вуха, спирало віддих. Зінько раз-у-раз покручував перстеньця на руці, відгонював холод і спинався під гору.

Вже було сполудня, коли поміж пнями одвічних смерек замерехтіли стіни палацу. Кругом царила глуха тиша. Зінько переступив браму. На подвір'ї лежали покотом Холодні Вітрове, попідкладавши під себе крила. Зморені далекою мандрівкою спочивали вони від учора кам'яним сном. Не видно ні Мороза, ні Приморозків — вони пішли чинити волю цариці: заморожувати землю, робити з неї білу мертву пустиню.

Коли Зінько спинився, міркуючи, куди б йому пробратись у палац, на високій галерії щось заворушилось і понад майстерно різьблене поруччя вихилилося Дюдине личко з гримасою напів утіхи, напів страху.

— Ти не добре зробив, хлопчику, що прийшов! — сказала. — Чи ти не чував нічого про мою матір?

— Цариця Зима прибула сюди і хоче тут навіки залишитись — відповів Зінько і твердо додав: — А я хотів би промовити до неї бодай одно словечко...

— Це її ще більш розсердить! — говорила Дюдя. — Її постанов ніхто змінити не може.

— Заведи мене до неї! — просив Зінько. — Мені все одно, де доведеться вмирати — тут, чи там на долі.

— Не можу відмовитись, хоч як важко мені вволити твою волю. Нікому іншому на всьому світі не вчинила б я цього, але ти став мені й моїй сестричці в пригоді і ми тобі без краю вдячні.

Дюдя зійшла несміливо з галерії, взяла Зінька за рукав і повела палацом. Перед одними дверми побачив Зінько страхотливе створіння — полуриба, полувір — поросле інеєм, мов незугарна скеля. Воно підняло сонну голову з витрішкуватими очима і зловіщо забляло.

— Заплющ очі! — промовила Дюдя до потвори, і потвора заплющила слухняно очі.

— Відступися на бік! — знов сказала Дюдя, і потвора послухала її.

— Це Заморозь, царицин сторож! — пояснила царівна Зінькові, коли ввійшли до просторї залі, де долівка була вистелена льодовицми плитами. Стелю підпирали стовпи з блискучого блакитного льоду.

Стіни були такі білі, як це тільки можливо, і мерехтіли безліччю срібних іскорок достеменно так, як блистить сніг, коли в морозну днину впаде на нього сонячне проміння.

Тут спинилася царівна Дюдя.

— Далі я не поведу тебе — сказала вона. — Моя мати тепер спочиває, але незабаром вона переходитиме тією залею до залі бенкетів. Я зараз мушу відійти, а тобою хай заопікується Щаслива доля, про яку нераз дід Мороз розказував казки.

На прощання поклала Дюдя ручку на Зінькове плече.

— Жаль мені тебе, хлопчику, наскільки може жалем пройматися холодне серце Зимової Царівни. Чи ти віриш мені?

— Вірю! — сказав Зінько і поклонився відходячій царівні. — Спасибі тобі, панночко, за твоє добре серце!

V.

Ненависть і посвята.

Незабаром відчинилися двері і до залі вступила Цариця Зима. То була висока пані з суворим, хмурим обличчям, на якому ніхто зроду не бачив і найдрібнішої усмішки. Біла кирея з горностаїв* звисала з її рамен аж до самої землі. На голові мала блискучий царський вінець, а в руках скипетр**.

Цариця Зима від несподіванки аж здригнулася, аж закліпала очима. Її погляд наче б намірявся вбитись в тіло хлопчини, мов меч. Вона задержалася біля дверей і вся мов застигла в безкрайому обуренні, що мала, немічна людська дитина посміла переступити пороги її пишного палацу.

Зінько поклонився їй так, як, на його думку, слід кланятись тільки володарям,

* горностаї — рід північної куні.

** скипетр — царська булава.

але Цариця Зима відвернула голову і з-поза її міцно затиснених зубів вилетіло тільки одне слово: „Геть!“ Зінько намагався сказати цариці, чого він прийшов, хотів виправдати себе і просити пощади за всіх усіх людей, що їх чекає голодна й холодна смерть, але йому мову перебивало раз-у-раз зловіще „геть“ і з тим словом цариця вийшла з залі.

Немає слів, щоб описати, як лютувала цариця після зустрічі з Зіньком. Вона розбудила Холодних Вітрів і звеліла їм затрубіти на всі сторони світу так голосно, щоб почули Мороз та Приморозки, що розбрелися по країні. Чуючи це страхітливе ячання, Зінько здригнувся. Серце віщувало йому щось недобре. Він хотів вийти тією самою дорогою, якою дістався до середини, але збився з дороги і вийшов на невеликий задвірок, обведений високим муром, з льодових брил. Ніяких воріт у мурі не було. Зінько кинувся назад до дверей, але вони так міцно примерзли до одвірків, що шкода було й думати, щоб їх відчинити. Він попався, мов миша в пастку.

Зінько чув, як на поклик Вітрів збігалися Приморозки до палацу. Поза муром раз-у-раз скрипів сніг і дудніли спішні

кроки. Стужа змагалася і Зінько безупинно покручував свого персня.

У престольній залі перед лицем Цариці Зими стали півколом Приморозки з Морозом по середині. Вона сказала:

— Приморозкам велю вбити того хлопця, що посмів переступити пороги мого дому!

Кинулися Приморозки, мов голодні вськи тічнею, обступили Зінька тісним обручем і почали на нього дихати холодом. Дишуть і дишуть, вже стали й сами задихуватись, мов коні під непомірною вагою, а Зінько й не думає замерзати. Він розглядав їх чергою, які вони, які в них очі, рот, кучері, і завважив не без задоволення, що між ними немає його побратима. Зінько покручував персня і посміхався в кулак, бачучи, як Приморозки видихують з себе враз з рештками холоду і свою силу. Вони стали хилитись то в один, то в другий бік, мов п'яні. З ними діялось щось недобре — вони почували себе дуже хворими й безсилими. Що більше холоду видихували з себе, то більша гарячість розпалювалась у їх нутрощах, їхні чола покрилися струйками поту. Разом із тим і в повітрі ставало що-

раз тепліше: льодові мури ослизли, сніг почав таяти і чарівна палата затріщала зловіщо в своїх основах.

Почула цариця тріскіт і післала Мороза подивитись, що це таке. Мороз виїшов на рундук, але його обвіяло таким теплом, мовби хто приставив його до розпаленої печі. Він побачив Приморозків, що лежали покотом без сили на землі, а з-під них плили потічки снігової води.

— Лихо! — закликав дід Мороз і дихнув, мов ковальський міх. З його грудей ударила така могутня хвиля холоду, що снігова вода миттю сталася льодом. Настала стужа ще більша, як перед тим. Мороз прискочив до Зінька і, повертаючи люто білками очей, дихав і дихав на нього, роззявивши беззубого старечого рота. Всунув пальці в сиву скуйовджену бороду, вирячив побілілі баньки*. Невисказаний гнів огорнув його. Та це був безсилий гнів! З Морозом коїлось те саме, що з його молодшими братами. Він видихав із себе весь холод, а враз із тим і всю свою силу. Звалився зомлілий на сніг, що зараз знов почав танути, а струмочки,

* вирячені очі.

що на хвилину були захололи, знов озвалися насмішкуватим журчанням.

— Морозе! Морозе! — гукала цариця в палаці, а її поклик повторювали глухо всі залі. Донісся він до кімнати Зимових Царівен, що розмовляли журливо про „хлопчика з землі“, що приніс їм бублики, а тепер вони не можуть йому відплатитись.

Царівни виглянули крізь вікно й ахнули з несподіванки. Вони побачили простягнених на землі почервонілих, мов буряки, Приморозків. Дід Мороз лежав горілиць з клаптем власної бороди в задубілих пальцях. Серед них стояв здоровий і рум'яний Зінько, споглядаючи з зачудуванням на те, що діялося кругом нього.

Царівни зрозуміли, що власне тепер, коли здавалося, що нічого лихого хлопцеві не може статися, над ним повисла найбільша небезпека. Не зважаючи на тепло, що відбирало силу, спирало віддих, душило за горло й підкошувало ноги, царівни збігли вниз по ослизлим від відлиги сходах на задвірок і закликали до Зінька:

— Рятуйся, хлопче! Мати нетерпелиться, що дід Мороз не вертається до

неї і зараз сама прийде сюди. Тоді горе тобі!

Зінько глянув знову на льодовий мур, але перелізти його було понад людські сили.

Нараз Дюді блиснула нова думка в голові і вона гукнула:

— Качаймо снігового діда!

Не гаючись, взялися всі трійко до праці. Сніг був липкий і давався легко збивати в купи. За декілька хвилин стояла на задвірку снігова постать завбільшки як Зінько. Зюзя показалася неабиякою різьбяркою, бо під її рукою навіть обличчя снігового діда вийшло похуже на Зінькове. Наділи на нього Зіньків каптан, шапку і взагалі цілого так прибрали, що здається навіть сам Супрун присягнув би, що це Зінько.

— Морозе! — почувся знов голос Цариці Зими, але вже ближче — знак, що вона встала з престолу і сама пустилася його шукати.

— Утікаймо! — крикнула, задихаючись, Дюдя. Всі троє забігали з кутка в куток, шукаючи виходу, немов забули, що з задвірка, крім дверей до палацу, іншого виходу немає. Зінько зачепив чоботом об

плиту муру, що вже добре підтанув, і льодові брили розсипались. Дорога була вільна. Всі трое пустились навтікача і почали густим лісом збігати вниз.

Як тільки втікачі скрилися за деревами, виглянула на задвірок Цариця Зима. Досить було одного погляду на слуг, що лежали долі покотом, щоб цариця догадалась про все. Та не догадалась вона, що той, що стояв перед нею на подвір'ї, не був справжній Зінько, а тільки його подоба! Цариця Зима закипіла таким гнівом, що її серце трохи не розірвалось на шматки. Вона забула свою гідність, свою повагу, кинулася до снігового бовдура, вп'ялася в нього жорстокими очима і так довго дихала на нього, доки не почала огортати її млість. Хитаючись на ногах, цариця стала вже й дивуватись: цього холоду було б досить, щоб заморозити півсвіту, а навісний хлопчина все ще стояв на ногах і дивився безстрашно на царицю. Де не взялися Холодні Вітрове, піддержали умліваючу царицю, стали могутніми крильми, мов віялами, прохолоджувати її, рятували Мороза та Приморозків. Котрийсь ударив з усієї сили снігового діда і з нього не залишилось і сліду.

Коли цариця розплющила очі, перші її слова були: „Де мої дочки? Шукайте їх!“

Вітрове перешукали палац, але царівен не найшли. Тоді почались розшуки кругом палацу і в ближчому довірлі. Тимчасом цариця почула, що з нею дуже погано: в її грудях залишилося так мало холоду, що не було сили спинити відлигу, яка запанувала в цілій країні Золотого Сонечка.

Не диво, що Дюдя й Зюзя не мали чим віддихати і в бігу стали спотикатись. Зінько подав їм руки, але це небагато помагало. Перша впала Зюзя, за нею Дюдя. Зінько взяв їх на руки і побіг далі, перескакуючи кущі й пеньки, зрубані ялиці й вовчі ями. Дівчатка були легкі, мов пір'ячко, і Зінько не відчував жодного тягару. Біг і наслухував, у котрій стороні тріщить віття від вітрової погоні. Сніг зробився рідкий, мов розчинка, а під ним шуміла вода. Долинами ревіли потоки, мов розбуджені з зимового сну тури, а ріки ламали криги, мов невольники свої кайдани.

Раптом великий гук потряс повітрям. То завалився палац Цариці Зими. Вітрове заголосили мов на похороні, і, забувши про погоню, вганяли мов посліплі на-

вмання, розбиваючи собі голови об скелі, ламаючи крила об шпилі гір.

Знесилений вкрай Зінько зупинився під горою на узліссі. Погоні не було чути і одна турбота зсунулась йому з голови. Залишалась ще друга: що зробити з царівнами? Але де ж це вони ділися? Адже ж держав їх міцно й чув, що не випустив їх з рук! Глянув зачудований на свої руки і замість царівен побачив на своїх долонях по крихітному золотому зернятку. В зернятка перемінилися Зимові Царівни, танучи потрохи від тепла і скапуючи чистою кришталевою росою.

Великий жаль огорнув Зінька. Він ху-хав на зеренця, приговорював до них, кликав царівен по йменні, але все дарма! Тоді він розгорнув сніг і поклав зернятка в чорну пахучу землю. У ту пору роздерлося брудне покривало хмар і крізь щілину глянуло Золоте Сонечко, веселе й здорове, як за давніх добрих часів. А назустріч Сонечку вийшли люди з хаток, звірі з нор, комашня з криївок і радісно його вітали.

Тоді ще ніхто не вмів сказати, що скінчилась Зима, а настає Весна. Цього люди тільки згодом навчилися.

VI.

Царівни — Підсніжники.

Один тільки Зінько не радів поспіль з усіма. Згадка про царівен, що, рятуючи його життя, втратили своє, витискала йому сльози з очей. Вернувшись додому, він перележав ніч не то в сні, не то на яві. Дивовижні привиди ставали йому перед очима, чув солодкий голос царівен, жалібний рев Холодних Вітрів, лоскіт льодової палати. Не міг згодитися з думкою, що Зимових Царівен уже немає, вмовляв у себе, що вони таки живуть, що з золотих зерняток знов перекинуться в пишних панянок і залишаться назавжди в країні Золотого Сонечка. На світанку схопився з лежанки і побрів весняними розтопами на узлісся. Сьогодні було тут снігу так мало, що тільки де-не-де було видно білі латки. Зінько ахнув з зачудування. На тому місці, де вчора загорнув у землю крихітні зернятка, зацвіли дві ніжні біленькі квітки-підсніжники.

То були перші підсніжники на всьому світі.

Цариця Зима захворіла. Дід Мороз так ізнемощів, що навіть його ніс утратив червоний колір. Приморозки ледве-ледве порушали ногами, задихаючись та покашлюючи. Тільки Холодні Вітрове ще сяк-так держались, хоч і вони мали розбиті голови та поламані крила. Вони зробили з соснових бервен ноші, поклали на них царицю, забрали Мороза та Приморозків і вернулися на свою північ.

Не було між ними тільки того Приморозка, що подарував Зінькові перстенець. Коли Холодні Вітрове скликували Приморозків з усього світу, щоб завдали смерть Зінькові, він задрімав серед високих гір і не чув заклику. Тепер поспішав щосили до своєї цариці, хоч знемощів дуже і ледве плентав ногами. Коли став під горою, де стояла льодова палата, зомлів і звалився на землю. Холод, що виходив з землі, додав йому сил, і, коли Приморозок розплющив очі, побачив біля себе Зінька. Кивнув йому приязно рукою і просив, щоб підступив ближче:

— Погано зо мною! — шепнув. — Може доведеться умирати. Розкажи мені,

може знаєш, що сталося з нашою царицею.

Зінько розказав усе, а згадавши про царівен, обтер вогкі очі рукавом.

— Ти мій друг і добродій! — закінчив Зінько своє оповідання. — Я полюбив тебе, дарма, що ти челядин безсердечної Цариці Зими. Ти дав мені чарівний перстенець, який охоронив мене перед холодом. Тепер я хочу спасти тебе перед теплом, від якого загинули Зимові Царівни. Зіприся на мою руку, я переховаю тебе в холодній скельній печері, а як настане ніч, проведу тебе манівцями на північ. Знаю багато безпечних сховків, де можеш відпочивати денною порою, поки Золоте Сонечко сидить серед неба на золотокованому престолі.

— Гарзд, брате! Веди мене! — сказав Приморозок.

І вони пішли.

Ночами мандрували, удень Приморозок ховався в печері, а Зінько розвідувався в людей про дорогу. Вкінці стали над берегом північного моря. Приморозок з радістю наставляв груди назустріч прохолоді, що неслася над хвилями.

Тут і розпрощались. Приморозок переправився через море, скачучи з криги на кригу, а Зінько вернувся на узлісся, гладив ніжно листочки підсніжників рукою і шепотів до них ласкаві слова.

Півроку лікувалася Цариця Зима з своєю челяддю. Вкінці всі видужали. Цариця була по-давньому сувора й невблаганна, по-давньому володіла своїм білим холодним царством, тільки одного їй не доставало: дочок. Як не дивно, а ця жорстока пані почувала в серці біль, який люди називають т у г о ю за своїми дітьми. Вона зітхала до них і снила про них, а далі не втерпіла і знову прилинула з усім своїм двором у країну Золотого Сонечка шукати своїх дочок. Розбрелася її челядь по горах і долах, по верхах і проваллях, по ріках і озерах, по полях і лісах, по містах і селах. Та чи ж найти їм під сніговим покривалом, під моріжком трави в чорній життєдайній землі два малі корінчики?

Що більша безнадія огортала царицю, то страшніше вона лютувала, і тоді на землі панували великі холоди, замерзали люди, звірі й дерева, тічки вовків перебігали широкі степи й вили зловіщо від голоду. А за кілька місяців Цариця Зима, впевнив-

шись, що даремні її розшуки, вернулася
посумніла на далеку північ, в свою самотню
палату.

Давно це діялось — о, таки дуже давно!
А все таки туга ще й сьогодні стискає клі-
щами болю материнське серце Зимової Ца-
риці. Надія віднайти царівен не покинула
її й дотепер. Рік за роком приходить Зима
до нас, а потім відходить. Це їй кара від
Бога, що не вдоволилася своїм північ-
ним царством, що посягла рукою по зеле-
ну країну Золотого Сонечка.

А підсніжники ще й тепер цвітуть, як
тільки узлісся скине з себе снігову пелену.

З М І С Т

Дивний гість у млині . . .	3
Зустріч з дідом Морозом .	12
Зимові Царівни . . .	25
Прийшла зима .	38
Ненависть і посвята .	49
Царівни — Підсніжники	60

